

TAPANI KILPELÄINEN

Kuoleman kommervenkit

Heikki Lehikoinen, *Katkerä Manalan kannu. Kuoleman kulttuurihistoriaa Suomessa*. Teos, Helsinki 2011. 357 s.

U seimmat kirjat ovat turhia. Niiden aiheet ovat joutavia ja sivut valheita täynnä. Ne olisi ollut parasta jättää kirjoittamatta. Siksi poikkeukset ilahduttavat aina. Heikki Lehikoinen *Katkerä Manalan kannu* on poikkeus. Kuolema on asioista yhteisin muttei julkisin, ja sen tähden kuoleman esiinnostamisella on aina arvoa.

Kuolemaa ei nimittäin ole aina kohdeltu virheenä. Se ei ole aina ollut tekninen häiriö, joka siivotaan pois näkyvistä. Lehikoinen tietää kertoa, että ihmisillä on ollut tapana hankkia ruumisarkku jo ennen kuolemaansa. Vähintään ruuhi on pitänyt saada mahdollisimman pian kuoleman jälkeen. Eikä siinä kaikki. ”Kestävään ja hyvin tehtyyn kuolinmajaan tyytyväiset vainajat tulivat vielä haudastaan kehumään ja kiittämään arkun valmistajaa” (118). Nykylvainaja on eristetty muiston tai mullan alle.

Siihen on tietysti syynsä. Kukaan ei pysty esittämään uskottavaa perustelua sille, että vainajat tulisivat takaisin tuonpuoleisesta; ei edes sille, että tuonpuoleista olisi olemassa. Vainajauskomuksiin voi suhtautua ajatteleamalla, että niiden tarkoitus on lohduttaa eloon jääneitä. Ajatus on väärä. Vaeltavissa vainajissa ei ole mitään lohduttavaa – ja siksi voidaan ajatella, että juuri ajatus kuoleman lopullisuudesta on lohduttava. Silloin kuolleet eivät ainakaan voi tulla takaisin.

Skeptikon näkökulmasta kuolemauskomukset ovat tietysti houreita kaikki tyynni. Ne kelpaavat korkeintaan ylenkatseellisen huvituneisuuden kohteiksi. Mutta skeptikko unohtaa, että uskomus ilman maailmankuvaa on kuin silmä ilman nyrkkiä. Ilman kontekstia tai väärässä kontekstissa mikä tahansa uskomus on mieletön. Ja kuolemauskomuksille naureskelu puolestaan on

vain keino kiistää tosiasiat. Kuolema ei ole virhe. Kuolema on.

Multainen noutaja

Menneiden vuosisatojen vainajauskomukset tuntuvat kuoleman edessä voimattomilta, mutta se on yhden tekevää. Kuoleman edessä myös kvanttifysiikka, Rooman Sikstiiniläiskappeli ja Adam Smithin kootut teokset ovat turhia ja tarpeettomia. Siksi on sitäkin allistytävämpää, että niiden arvoon vedotaan. Kun ihminen menettää kosketuksensa elämänjälkeiseen kuolemaan, hän on valmis kuvittelemaan tekonsa ja uskomuksensa merkityksellisiksi. Se on vaarallista.

Kuolema on ainoa asia uskomisen ja luottamisen tiellä. Toisin sanoen se on ainoa asia nihilismin tiellä, sillä se vapauttaa elämän tarkoituksilta. Kuoleman ansiosta elämää ei tarvitse alistaa päämäärien ja tavoitteiden välikappaleeksi, sillä kuoleman valossa suoritukset ja saavutukset näyttävät sellaisina kuin ne todella ovat: merkityksettöminä. Kuoleman pelko on elämän vangitsemista.

Lehikoinen kulttuurihistoriallisen kuvauksen rivien välistä voidaan lukea, ettei kuoleman langettamaa varjoa ole aina pyritty lyhentämään. Varjossa on myös osattu elää. Elämän ja kuoleman rajatienoolla samoava Lehikoinen ymmärtää, miten väkevä voima kuoleman läsnäolo on kulttuurisesti ollut. Tavat ja perinteet eivät olisi kehkeytyneet kaltaisikseen ilman elävää kuoleman tuntua, ja sen ansiosta *Katkerä Manalan kannu* tarjoaa esittelemilleen ilmiöille kontekstin. Oudoille tavoille on usein järkevä selitys ja järkeville outo. Ruumiinavaukset perusteltiin alun perin verivelkaopilla: jos on tapahtunut rikos, se on kostettava, muutoin yhteisöä kohtaa onnettomuus.

Mentaliteettien historiasta Lehikoinen taritsee paljonpuhuvuuksia. Vasta mielenlaadun tarkastelu kertoo, mitä tehtiin ja miksi, ja millaisissa oloissa. Vuoden 1352 statuutti velvoitti papit käymään kuolevan luona. Tarkoituksena oli antaa kuolevalle mahdollisuus katua syntejään ja estää paholaisen viime hetken juonet. Vuonna 1763 Suomeen valmistui ensimmäinen ”anatomia- ja dissektiotalo”. ”Sen vihkiäisiin painetussa ohjelmalehtisessä pahoiteltiin sitä, että aiemmin on voitu niin harvoin järjestää ruumiinavausnäytöksiä” (59). Historia paljastaa, että kuoleman äärellä sopivuus ja sopimattomuus ovat suhteellisia käsitteitä. Makaaberi huumori on muhoilevimmillaan, kun Lehikoinen kuvailee keisarillisen Aleksanterin yliopiston leikkelysalin tunnelmia 1800-luvulla:

”Jotain kertoo myös lääketieteen opiskelijoiden käyttäytyminen leikkaussalissa. Siellä pelattiin korttia, juotiin punssia laulujen ja kannustushuutojen kaikuessa. Punssimaljan kohottamiseksi riitti jonkin ruumiinosan tutkimusleikkelyn loppuun

saattaminen. Salissa kiersikin esimerkiksi aivo- ja lihasmaljoja sekä maljoja tulelle, jos nuorimmat opiskelijat olivat päästäneet lämmityskamiinan tulen sammumaan.” (61)

Vuosisadan lopussa käyttäytymistä anatomiasalissa ryhdyttiin säätelämään säädöksin, aivan kuin kuolemalla ei olisi kylliksi voimaa kestää kuolevaisten käyttäytymistä.

Kuolema saapuu yöllä

Viikatemiehen pyyteetön ahkerointi ei saa osakseen hyväksyntää, arvostuksesta puhumattakaan. Sen tähden on vain luontevaa, että touhuttuaan kuoleman kanssa yli kolmensadan

sivun ajan Lehikoinen päätyy nykyaikaisiin elämänpitkittämisyrityksiin ja kuoleman denaturointiin. Toisin sanoen vaiettuun kuolemaan, yksinäisyyteen, epäviihtyisiin sairaalahuoneisiin, kipuja lievittäviä pistoksia kiikuttaviin sairaanhoitajiin. Viimeisiltä sivuilta hohkaa kulttuuri, josta kuoleman kunnioitus on kadonnut, kulttuuri, jossa ihmiset eivät ymmärrä kuoleman päälle, eivät halukaan ymmärtää.

Kärjistän: nykykulttuuri perustuu kuoleman pelkäämiseen. Siksi jo kuoleman ajattelemisen halutaan patologisoida. Jos ihmisellä on suhde kuolemaan, hän pelkää sitä vähemmän. Mitä lähempänä kuolema on, mitä enemmän läsnä,

sitä vähemmän se pelottaa. Mutta mitä enemmän ihminen pelkää, sitä helpompi häntä on hallita. Itsepetos ottaa hulluuden muodon: ihmistekoiset vääryydet halutaan esittää kohtalonomaisiksi voimiksi samalla kun kuolemalta tahdotaan evätä sen mahti.

Kuoleman kieltäminen on taistelua tutkainta vastaan. Lehikoinen ymmärtää tämän ja päättää kirjansa kehotukseen. ”[A]inutkertaisesta elämästä kannattaa, toisia kunnioittaen, ainakin yrittää nauttia. Nyt.” (331) *Katkerä Manalan kannu* on elämämyönteinen kirja, ei kuolemakielistä nihilismia. Siksi se on tärkeä kirja. Lukekaa se.